

Urbánek, Rudolf

[Příchod Palackého byl v souvislosti s uvolněním duchů ...]

In: Urbánek, Rudolf. *Žižka v památkách a úctě lidu českého*. Brno: Filosofická fakulta, 1924, pp. 112-137

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/126473>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

napsati Žižkovu biografii¹, sice vidíme, že pramenů mu přibývá v mi dřívějším historikům neznámé — byly mu již známy skoro všechny list Žižkovy — avšak s tím nestoupá zároveň historické pojetí Žižky, ke Pelcl zůstává na starých cestách². Pelcl však alespoň jinak lepší ocenění Žižkovo připravoval, začínaje v nové době s vydáváním listů jeho. Jeho prvního počinu v té příčině, otištění přiznání Žižkova ke Korybutovi r. 1424 bylo následováno jinými, Ungarem, Thámem i samým Dobrovským. Vydavatelská tato práce byla r. 1824 dovršena spiskem cisterciáka profesora theologie Max. Millauera, jehož diplomaticko-historické příspěvky jsou zajímavým dokladem měnící se nálady veřejnosti, mohl-katolický kněz a Němec již klidně a věcně psáti o Žižkovi³: bylo z toho patrné, že v Čechách již není daleko ke kritickému vylíčení Žižky k němuž studie Millauerova sama byla šťastným náběhem. Rok přetím již do Prahy přišel Moravan, jenž se měl státi prvním vědeckým historikem Žižkovým, Palacký.

VI.

Příchod Palackého byl v souvislosti s uvolněním duchů v době josefínské, kdy český zájem historický se neobracel jen k Husovi, jak svědčí Staehův překlad Roykovy historie koncilu kostnického, jenž vyšel krátce po vydání německého originálu ještě v letech osmdesátých, nýbrž i k Žižkov. Hned na počátku vlády Josefovy K. Risbeck ve svém fingovaném cestopise, jež vydával za německý překlad francouzského originálu, zmiňuje se o věci velmi pozoruhodné. Konstatuje tajný hněv Čechů na Němce v Praze prý mladíci mluvili s vřelou hrdostí o vítězstvích předků po-

¹ Upozorňuje na to citátem z něho Millauer 4, jenž lituje, že smrt zmařil tento úmysl.

² Jaké byly ještě Pelclovy informace v letech sedmdesátých, když psal svo „Kurzgefaste Geschichte“, je viděti z toho, že, jak upozorňuje Kraus, Husitství v listu II. 148, Žižka mu tehdy sluje ještě Jan Chval z Trocnova a Machovic (toto změtení ovšem nepochází od Žalanského, nýbrž, jak víme, již od br. Jafeta) a narodil se v Borové. Ž ukrutnosti Zikmundovy nalézají u Pelcla charakteristiky „auf Žižkisch“, podle celého jeho poměru k Žižkovi, nejen v té době, kdy censura ještě silně tísnila péro, nýbrž ani později nepřekvapuje. U Pelcla je zajímavý vývoj v té příčině, avšak autor ní dospěl tam, kam by byl mohl, třebaš, jak Bartoš ukazuje, jeho pojetí Žižky v ně kterých podrobnostech již se přece jen probírá k stanovisku správnějšímu a Žižkovu příznivějšímu.

³ Diplomatisch-historische Aufsätze über Johann Žižka von Trocnow (Abhandl. d. Böhm. Gesellsch. d. Wiss.), 1824.

Žižkou nad Němci¹. To je nálada, z níž i dále roste hodnocení Žižky s hlediska národního. V polemice Melichara Stojka proti Roykovi (1788) promluvil protireformační konservatismus, snaže se „husitského“ profesora pražského uvést v podezření, že štví sedláky proti vrchnostem i státu. Autor se přímo ptá, zda Royko, háje Husa, chce býti novým Žižkou?² Naproti této snaze, vtisknouti knize Roykové znak kacířství a zabrániti jí přístup mezi lid, snaže, která nacházela oporu i u více kněží, vyhláshujících proto knihu za censurou zakázanou — zmíněný již překladatel Roykův V. Stach pod pseudonymem Václava Petryna uvědomuje si význam censurní svobody pro sedláka, hájí jeho práva čísti bibli i všechny knihy státem nezakázané a charakteristicky věnuje druhý díl svého překladu „Sedlákům římské církve“³. Zastánci tradic protireformačních správně viděli, že taková volnost literatury, nemusející se již ohlížeti, zda její thema je církvi katolické vhod čili nic, znamená dříve neb později konec jejich éry. Vzestup úcty k historii husitské a v ní i k osobnosti Žižkové byl pro to neklamným udavatelem, stejně jako husitská, resp. bratrská čeština, již chtěl purista Václav Pohl, analogický v té příčině zjev ve filologii s náboženskými snahami protireformačními, potlačiti jako „bezzákladný običejé ňedejších českomoravských bratru a krajinohubných žižčanu“⁴.

Proto lze opravdu litovati ztráty německého dramatu o Žižkovi od rytíře Fr. G. Steinsberga, předního publicisty tehdejšího, u něhož vlastenectví, ať šlo o Uhry, Němce nebo Čechy, nachází mocný přízvuk: Žižka mu zajisté byl představitelem českého vlastence husitského⁵. Že by se kus ten dostal na jeviště, aby zde byl zvláště působivou reakcí proti dosavadnímu soustavnému hanobení památky velikého vojevůdce, nevíme. Zato víme z r. 1787 o velikém úspěchu „Vůdce Táboritů“ od Jos. Jak. Tandlera v „Boudě“; bohužel ani o této hře není nic známo⁶.

Než i bez toho ve veřejnosti české, zvláště v Praze — na venkově

¹ Sr. Kraus, Husitství v liter. II. 155, kde najdeme více zpráv o této věci.

² Tamtéž II. 164—165. O polemice té psal též Al. Jirásek, Dva obhájci Husovi v osmnáctém století: v „Rozmanité prose“ II. 111 a d.

³ Kraus II. 168—169.

⁴ Jos. Hanuš v díle „Mistr Jan Hus v životě a památkách českého lidu“ (1915) 32.

⁵ Kraus II. 173—174. S hlediska alespoň jazykového posuzuje Žižku Moravan J. A. Hanke, vydává je za příklad, jak je nutno, aby vůdce znal jazyk svého vojska (II. 180). — O Steinsbergovi, jak jej jeden z jeho odpůrců veřejně na karikaturě představil, na šibenici visícího, sr. Jirásek, „Rozmanitá prosa“ II. 109.

⁶ Kraus II. 208.

v tom smyslu působilo duchovní uvolnění evangeliků — v poměru k Žižkovi nastával obrat: měla-li dříve úcta k němu ráz skrytého, podzemního proudu, jež se nepodařilo zastavit ani agitací nejpromyšlenější, vnikající i do soukromého ústraní, nyní vystupuje na veřejnost. Friedrich von Eckhardt, jež pod šifrou E. F. r. 1784 ve sbírce životopisů proslulých Čechů vydal biografii Žižkovu, vydatně čerpající z Pelcla, v níž opět si cení hlavně jeho nadání vojenského, nepodává je jinak v jeho charakteristice nic nového — dosvědčují, že prý každé dítě české o něm umí vyprávěti, a popularitu jeho vykládá tím, že se v něm nejlépe projevila národní povaha česká¹; třeba toto tvrzení své pak nedokázal, přece toto je nejzajímavějším místem jeho spisku, jež o 40 let později v mystifikované formě díla z doby bělohorské došel v českém překladu hojného rozšíření v různých opisech, byv již před tím r. 1817 v překladu syna Krameriova otiskn v „Vlastenských Novinách“, přes to, že původně byl censurou zamítnut².

Dotčená již polemika mezi Roykem a Stojkem nám ukazuje, jak mezi klerem českým byl různý poměr k husitství. Tu lze připomenouti výrok z Pelclových „Pamětí“, že každý čtenář českých knih je trochu husitou a že ani mezi faráři nechybělo mužů, kteří Husa nezatracovali³. To ovšem se stejně týkalo i Žižky. A byl to kněz-literát, od něhož obrozený národ dostal první hodnotný projev literární o Žižkovi: stalo se to „Pisní na Jana Žižku z Trocnova“ od Ant. Jar. Puchmajera (1802). Než ani Puchmajer nezapřel, že vyšel z protireformační tradice o spoustách, způsobených „Husovým hrozným mstitelem“, větším nežli sám Hannibal. Co však plně zde vyzní a co je výrazem dobového soudu, ostatně ne zcela nového, lišícího se od starších nesmělých a opatrných projevů u Balbína a Pešiny svou přímou otevřeností — je tón vlastenecký: „Tys vždy a všude, kde se bitva stala, zbil škodné Čechům Germany“⁴. To je společné i jiným novočeským básníkům i spisovatelům tehdejších, stejně oběma bratřím Nejedlým⁵, jako Jungmannovi⁶

¹ Tamtéž II. 187.

² Sr. výše 22¹.

³ Hanuš na u. m. 42.

⁴ Sr. Šalda, tamtéž 102 i nyní Mil. Hýsek, Žižka v novočeské beletrii v „Sborníku Žižkově“ 202; zde jsou doklady i o Puchmajerových současnostech.

⁵ Jan Nejedlý již v „Bitvě Černopolské“ (1798) vzpomíná skvělých předků, „z nichž strach národové měli... jichž se jako bouřky báli, ana láme lesy, skály, slyšíc: Žižka s Čechy jde“ (sr. Šalda 103).

⁶ Jungmannovi nevadilo opakovati po Fr. Faust. Procházkovi, že „Čechové toho věku [v 15. století] byli k hrůze všem národům, ale pro své novoty v nábo-

i Janu Kollárovi¹. Byly-li příčinou toho u jedněch těžko odstranitelné dojmy prostředí z mládí, ještě zcela protireformačně naladěného, u Kollára byl to osvícenský racionalismus se svým ideálem náboženské snášlivosti, jenž se stavěl mezi něj a husitskou minulost a nedovolil mu ji správně chápati.

Avšak u čtenářstva, citícího i soudícího prostěji a jednostranněji, jejich výhrady, ať byly již diktovány starými tradicemi nebo novými doktrínami filosofickými, nenacházely sluchu. Na ně působila především skvělá představa nepřemožitelného vítěze, tak uchvatná v době malosti, i jeho český, protiněmecký akcent. V té příčině charakteristickým udavatelem obecné nálady v českých kruzích obrozenských byl muž, vynikající ne tak jako literát, nýbrž jako sběratel, ačkoli i on ve svých sbírkách pro leccos dovedl najít pravé a pádné slovo, poslední odnož starého zemanského rodu českého, Jan Jeník z Bratřic, „poslední Táborita“, jak ho, ne bez úsměšku, pro jeho národní horlivost nazývali jeho pražští současníci².

Přes to, že tato charakteristika jej vlastně vydává za zvláštní výjimku, přece nebyl zjevem osamocným, třeba by snad bylo odvážné nazvat jej, původně vychovance jesuitského a přece záhy horlivého i svobodomyšlného vlastence, v jeho prostředí, ať dříve mezi důstojníky, ať potom v Praze, typem. Z jeho Paměti známe jeho přítele dra Bláhu, voltairiana a dobrého Čecha i Slovana, milovníka starých českých knih i husitské minulosti. S jakou hořkostí si tento r. 1790 stýská, že „bojovné, hrdinské Čechy spí“ a že se mu zdá, jako by již cizí krev proudila v českých žilách; jak bolestně si uvědomuje tragedii českého pádu, uváděje příteli Jeníkovi citáty z Písma: „Ablatum est sceptrum a tribu Juda“ a „Patres nostri peccaverunt et non sunt et nos poenam luimus“³. A v Praze z přátel, s nimiž se často Jeník stýkal, třeba vzpomenouti zvláště dra Helda, gubern. rady Krtičky, rytíře z Neuberka⁴.

ženství spolu v osklivosti takové, že je vůbec za nejhorší národ na celém světě dlouhý čas jmáno“ (Hanuš 43).

¹ Pro Kollára je příznačné, že mohl ve svých „Kázních a řečech“ II. (1844) říci, obraceje se od Husa a Jeronyma k Žižkovi: „Hodové ztřeštěnosti, závisti, pomsty, vraždy vracují se od hrobu usmrcených k živým potomkům a za Husem přicházejí Žižkové (Šalda 104).

² Jirásek, Z pamětí českého důstojníka v „Rozmanité prose“ II. 120 (sr. i Fr. Sobotka, ČČM. 1880. 10).

³ Jirásek, tamtéž 135 a d. Zajímavý je příspěvek v listu k Jeníkovi: „a dyby Vás trefila cesta skrz Husince, polibte u vši důvěrnosti dům, v kterém Svatý Hus narozen jest.“

⁴ Pr. Sobotka v ČČM. 1880. 9—10.

Na případu Jeníkově můžeme pozorovati, jak na utvrzení kultu Žižkova kromě příčin domácích, uvolnění duchovního i zrušení censury, působily již i příčiny vnější; kromě vlivů filosofie západoevropské, budících stejně snahu o osvobození individua, jako o osvobození celků národních, jež nebylo myslitelné bez opory minulosti, v českém případě hlavně historie husitské — byla to především revoluce francouzská a osobnost Napoleonova, jež vedle jiných působila i na obrození národa českého ve jménu nejen přirozeného práva na život, nýbrž i na základě vědomí o bývalé slávě a samostatnosti. Boj Francie proti Evropě živě připomínal českým pozorovatelům boj husitských Čech v 15. věku proti církvi římské a mohutná osobnost Napoleonova a jeho vojenská genialita bezděky vybavovaly myšlenku na případ Žižkův. Než i jinak ještě byla revoluce francouzská významná pro národní uvědomění české a v tom i pro oživení tradice žižkovské. Vlády, ohrožené imperialismem Napoleonovým, našly tehdy cestu k svým národům. Také v Rakousku, ovšem až po strašných ranách, jež mu Napoleon zasadil, přišla k slovu politika národnostní, berouc v boji proti němu své podněty i vzory ze sousedního Německa i ze Španěl a z Tyrol. R. 1809 i pak r. 1813 se shora ozývají anebo alespoň volně trpí zcela nezvyklé tóny o svobodě, apelující na starou českou statečnost¹.

Tehdy za vládní patronance vznikaly české písně válečné, původní i přeložené, jitiřící náladu veřejnosti proti tyranii Napoleonově. V jedné písni r. 1809 kromě výzev k „strašné zmužilosti“ předků dokonce zazní i slovný ohlas husitského chorálu: „Množství se nic nelekejme, pána Boha v srdci mějme!“² Po bitvě u Asprů ve spisku k „udatným Čechům a milým vlastencům“ při pobídkách k boji za „naši milou vlast a celou Rakouskou říši“ vedle Sama, statečných knížat a králů přemyslovských i lucemburských i vedle pozdějších příkladů české statečnosti, o níž nedávno se znova přesvědčil „již dávno vážený miláček českého národa,“ arcikníže Karel, vzpomíná se i doby Žižkovy, kde Česi jako strašlivá mračna se hnali do boje za „přemilou vlast, celý český národ i své náboženství“ (tedy ani husitství v tomto případě nevadilo)³. Za takových

¹ K tomu sr. článek J. B. Nováka, Války osvobozovací a naše obrození v ČČM. 1914.

² Novák 114.

³ Novák 116—117. Všiml si toho již Havlíček, že „i u nás se četlo tenkrát ve spisech pod rakouskou censurou vydaných o velikém hrdinovi Žižkovi, pro něhož neměli až posud jiného jména než lupič, tak že i sprostý český lid tomu již nevěřil, že tento vznešený obhájce české svobody byl nějaký sprostý vražedník a škůdce.

okolností mohly býti v Praze na universitě od r. 1812 konány veřejně i recitace, při nichž na program se dostala i Puchmajerova óda na Žižku, deklamovaná A. V. Svobodou¹; tehdy také, r. 1811, dochází ve Vídni k prvnímu německému překladu písně: „Ktož jsú boží bojovníci“².

Než však ještě zavál tento jarní větrík shora, Jenik již u svých českých vojáků tuto náladu anticipoval, spojuje dobře, na rozdíl od jiných, obdiv Žižkova vlastenectví a statečnosti se svou svobodomyšlností, byť ani on, jsa závislý na svých pramenech, se nepovznesl nad pojetí jeho jako Husova spravedlivého mstitele: výtek však pro spousty způsobené u něho nenajdeme. Když se loučil r. 1799 se svou setninou v Grosshausenu, uváděl vojákům na pamět, že jsou „z krve národa slovanského . . . jehožto válečné skutky a hrdinské činy okolní národové po všechny časy až do dneška obdivují a vyhlašují“. Připomíná jim nejen Karla IV., ale i Žižku. „Mějtež vždy v paměti nepřemoženého reka Jana Žižku z Trocnova, vůdce lidu tábořského, kterýžto rovně tak, jak v Starém zákoně Josue zvukem jediné trouby Jericho rozbořil, on, Žižka, pouhým jménem a hlasem svým vojsko německé daleko přes dvakrát stotísíc mužů silné jako stádo rozplasil a zahnal! Podobně hleďte na Prokopa Velkého, před kterýmž veškerá říše německá trnula, též i Řím a celé duchovenstvo římské před ním se bázlivě třásl!“³

To byla již předzvěst toho, co v pozdějších letech pense Jenikovy v Praze náleželo v jeho rozsáhlý program sběratelský. Jenik nesbíral jen pro sebe, nýbrž i pro své přátele, neváhaje pro ně opisovati nejen jednotlivé kusy, nýbrž celé knihy, takže byl v pražské společnosti významným činitelem při poznání české minulosti i zachování jejích písemných památek, při čemž vedle Husa a krále Jiřího byl „udatný, nikdy přemožený vůdce“ husitský jeho miláčkem. Stejně opisoval jeho

i jméno Husa došlo ke cti . . .“ („Slovan“ 17. července 1850: v Tobolkově vydání jeho „Politických spisů“ III. 165—166).

¹ Literatura česká devatenáctého století I. 653.

² O něm i jiných sr. Kraus III. 47—48.

³ Jirásek, Rozm. prosa II. 158—159. Obdobně píše později, r. 1829, Tomáš Burianovi, jak Evropa „se už před tím jediným slovem: »Žižka jde!« jako druhdy v Starém zákoně před troubami Jozuovými s Vaňkem byla poradila“ (Sobotka v ČČM. 1880. 282). — Že výrokem v textu uvedeném míní Jenik vlastně buben, potažený koží Žižkovou, vysvítá z jeho vypravování o závěti jeho: jak se na buben ten začne bubnovati, praví umírající Žižka, „veškeren německý lid a všichni nepřátelé Čechův tak, jak v Starým zákoně Josue na jedinký hlas polní trouby postrašeni, ihned utkatí budou“ („Bohemia“ I. 56: v knihovně Nar. musea V D6).

listy¹ jako významné kusy literatury o „udatném a etnostném životě“ „tohoto našeho po celý Evropě vznešeného vlastence“, jako latinský spisek Věelinův „Ziska redivivus“², Häberlinovo „Elogium“³, Voltairovu korespondenci s Fridrichem II. o kůži Žižkové⁴ i různá epitafia⁵. Právě přízeň k Žižkovi jej vedla k výtce, že most Karlův není ozdoben sochou Žižkovou⁶.

Je zajímavo, že při svém zájmu o vše, co bylo s Žižkou v souvislosti, nezvěděl Jeník nic o Žižkové vztahu k hoře Blaniku, zaznamenává jen „starodávné povídačky lidu obecného“ o „svatováclavském rejtharstvu na koních“, spicím v hoře⁷. Jako se v Radvanově blízko Blanika, této živé naděje českého lidu, narodil, tak i v jeho dohledu byl v Chotyšanech r. 1845 pochován, zanechávaje, jak praví anonymní jeho epitaf „Čechům své srdce na semeno“⁸.

Jeník byl záhy svědkem proměny, jaká za režimu metternichovského nastala, když vláda již naprosto nepotřebovala nadšení svých národů proti Napoleonovi a kdy toto bylo ji nepřijemnou obtíží. Avšak národové tak rychle nezapomínali a dědictví nedávného vzrušení a jeho dalekosáhlých slibů trvalo alespoň v oživené touze po svobodě a s ní ve zvýšeném kultu husitské minulosti i památky Žižkovy. O jejím rozšíření v mladé generaci r. 1820 a zároveň o jisté ještě povolnosti činitelů vládních k ní máme zajímavý doklad v kantátě, zpívané od juristů „na nejpřemoženějšího a nejudatnějšího reka neb hrdinu Jana Žižku z Trocnova a pak z Kalicha“, jak ji ve svých sbírkách uvádí Jeník⁹. Byla to oslava bitvy na Vítkově: při ní opět proniká především národní akcent, jímž provázeno je vítězství českých „jarobujných lvů“ pod

¹ Tak list bratřím z Valečova, jehož „facsimile v Praze v Loretě u Kapucínů od léta 1758 hned na pravo, jak se do druhého pokojíku vchází, v kterémž se znamenitý poklad zachovává, žádostivým se ukazuje“ (Bohemica VI. — týž exemplář — 175). Též si opsal vojenský řád a list k Domažlickým (tamtéž VI. 177—188).

² Tamtéž IV. 505—515 (sr. výše 91).

³ Tamtéž IV. 728—730 (sr. výše 111).

⁴ Tamtéž I. 52 a d.

⁵ I. 45 a d. Kromě těch, jež jsou známa z Čáslavě podle Theobalda, zapsal si Jeník i epitaf od Matouše Kolna z Chotěřiny (prý „ku konci XV. ho století“: „Defensor calicis Christi fideique sacratae“) a verše o dobytí Lubna v Horní Lužici z r. 1427, jež se tu omylem i s krveprolítím spojuje se jménem Žižkovým (tamtéž I. 57).

⁶ Hanuš, Národní museum a naše obrození I. 270.

⁷ Zibrť v Čes. lidu VII. 158—159.

⁸ Jirásek, Rozm. prósa II. 163.

⁹ „Bohemica“ VI. 188—190. Jeník tu ovšem uvádí omylem r. 1819. Text i s nápěvem zachoval se též v Turnově v majetku podplukovníka Karla Trusky a byl vystaven letos na pražské výstavě Žižkové (Katalog č. 100).

„Žižkou, vůdcem a říditelem“ svým, jak refrén všech sloh stále opakuje, z nichž poslední, šestá, však ústy padlých hrdinů výraz ten zaměňuje „mstitelem a hajitelem naším“. Nevíme o této časné předzvěsti našich oslav reformačních zatím nic bližšího, zajisté však svědčila o živém zájmu pražské veřejnosti o Žižku.

Podobnou ještě ozvěnu úřední benevolence lze viděti i o něco dříve v Plzni, r. 1818, při činohře „Osvobození Plzně od Táborytů“, hrané na radnici, kdy sice, u příležitosti známého Nového svátku, v popředí stála oslava statečného odporu katolické Plzně proti husitům, avšak byla provázena pováživým pro nastalou již reakci přídavkem, zpěvem válečné písně Žižkovy i představením husitských válečných „obřadů“, jak sliboval divadelní lístek, jenž se zachoval, nikoli však, bohužel, hra sama¹. Pod rouškou katolické i dynastické loyality, jež tu byla zdůrazňována stejně, jako již dříve za napoleonského rozruchu² — stále patrněji vystupuje kult Žižkův na veřejnost.

Zájem o památku po Žižkovi zase rostl, zvláště v Čáslavi³. V jiném městě Žižkově, v Hradci Králové, sice jich nebylo, avšak tam tradice žižkovská byla zase pěstovaná literárně: již v letech dvacátých i Klicpera, ne-li přímým zdramatisováním vlastního thematicu žižkovského, tedy alespoň jménem populárního hrdiny vycházel ve své dramatické činnosti vsříci časovým zálibám, pomáhaje je zároveň ještě utvrditi. Než jeho obě hry, jež patří v tuto souvislost, „Žižkův meč“ i „Žižkův dub“⁴,

¹ Kraus III. 208—209, kde je též širší zmínka o podobné romantické hře Ant. Fischera, „Die Belagerung von Pilsen“, vydané v Hradci Králové r. 1823.

² Na divadelním lístku se zdůrazňuje svatost řeči české, v níž „naši předkové svatému náboženství a králi svému věrnost slibovali, která nejpevnější řetěz českého vlastenectví jest“. V době napoleonské méně se ozýval motiv náboženský, zato tím silněji dynastický (sr. Novák na různých místech).

³ R. 1911 Jos. Holík, narozený r. 1837, svědčí, že když chodil do školy přes schůdky na fortně, vídal tam na brance namalovaného Žižku na koni; mladí jeho kamarádi snili o tom, jak z komory Žižkovy ve věži kostelní vezmou palcát a košili Žižkovu a budou přemáhati nepřátele. Přirozeně mnoho se též vyprávělo o zazděných kdesi ostatech Žižkových („Pozůstatky Jana Ž. z Trocn.“ 8).

⁴ Zde jde ovšem ne o dub, pod nímž se Žižka narodil, nýbrž pod nímž byl u Rabí raněn. O pojetí Klicperově sr. uvedený článek Hýskův v 205. K charakteristice vztahů literárního Hradce k památce Žižkově patří i veršovaný leták z r. 1817 „Vděčnost obyvatelů král. kraj. a věnn. města Králové Hradce učeným Čechům“ (znám jej z exempláře, vlepeného na konci IV. svazku kolektanei Jenka z Bratřic; rukopis Nár. musea V D 6). Zde Žižky se týkají verše:

„ . . . a my sme pod praporci Chvalovými stáli
a jak vítr plevy, tak sme Němce sváli;

jsou spolu příznačným svěděctvím, jak ani spisovatel jména Klicperova nerozuměl podstatě významu Žižkova a jak kult Žižkův pronikal tehdy více do šíře než do hloubky, zdaleka se nemoha se svým předmětem spravedlivě vyrovnati a jeho podnětných hodnot využití, jak by bylo v zájmu obrody národní¹. Předbřeznová literatura, i když se vybavila, nikoli však docela, z protireformačních předsudků svých předchůdců, přece zůstávala utonulá v povrchním, dobrodružném romantismu, nestačíc svůj veliký předmět pojmuti hlouběji a obsažněji. Zvláštní místo zde, jako v leccems jiném, má satirik Jos. Jar. Langer, jenž dobře pochopil sílu, tryskající ze zjevu Žižkova, jejímž symbolem byl mu Žižkův dub, „pěkný obraz síly a vítězoslávy“, připomínka to potomkům,

„že v oboře české rodili se Lvové,
před nimiž se chvěli národové“.

Dubu však již není a kováříčkové místo mečů a kladiv s třískami z něho jen kuji svoje verše: v palčivé touze vyjiti z této prázdnoty a žiti opět silou veliké minulosti, básník chtěl by svým versům vdechnouti ostrou pádnost husitskou². To byl v té době tón zatím neobyčejný.

Leccos z toho si vysvětlíme dotčenou již reakci metternichovskou, která, nikoli opět bez ohlasů v určitých kruzích obrozenských³, bránila svou přísnou a často malicherně krutou censurou každému volnějšímu projevu v literatuře i na jevišti divadelním: zde se již r. 1824 žižkovskému dramatu Ed. Počeradského nedostalo povolení, stejně jako Kar. Sabina byl se svým rozsáhlým románem „Husité“ na počátku let čtyřicátých pětkrát zamítnut, až se mu konečně podařilo jej uveřejniti

hlásaly to tehdáž i Vysocké pláně,
kde sme porazili Zigmundovy zbraně.“

¹ Tuto povrchnost lze dobře pozorovati i v popularitě písně „Těšme se sladkou nadějí“, jež r. 1840 vyšla anonymně — složil ji Jos. Tomáš Krov již r. 1831 pod dojmem polské revoluce — jako „píseň husitská z 15. století“ s úpravou Hankovou a jako taková nabyla tehdy větší obliby než píseň opravdu stará „Kdož jste boží bojovníci“ (sr. St. Souček, Dvě pozdní mystifikace Hankovy — 1924 — 53 a d.).

² Český lid XII. 157 a XIX. 140.

³ V příčině kultu Žižkova je charakteristickým krokem zpět Devotyho vydání Kořínkových „Starých pamětí kutnohorských“ z r. 1831, kde sice bylo již ono fiktivní kázání z r. 1419 (sr. výše 102 a d.) vynecháno, kde však jinak kutnohorský místní patriotismus, hledící chválu staré Hory zvýšiti utrhaním statečnosti husitské, zůstal bez opravy. — Tehdy, r. 1847, opakuje se hájkovská verše historky o tvrzi sedlecké, kde vše bylo pobito až na tři mladíky, z nichž milost od Žižky, podle jeho přímého ustanovení, dostal jen jeden, když v zápase druhé dva přemohl — i v Chocholouškově poznámce k povídce „Pan Šimon z Vrchotic“ ve Květech 1847. 330*, tedy u autora proti husitství jistě nezaujatého.

v rozdrobené formě novelistické¹. Také tu vadilo, že, ne bez vlivu týchž příčin, ani historické poznání Žižky nepokročilo zatím po Millauerovi tak, jak by se dalo čekat. Vzpomeňme, jak v život Čelakovského zasáhla satirická jeho poznámka o poměru carově k polskému povstání, i když ji censura propustila², jaké potíže censura činila, když šlo na počátku let čtyřicátých o vydání Všehrdových „Knih devaterých“, ježto nechtěl jeho k Němcům prý nebyla ve shodě se státními poměry monarchie rakouské³; jak censura Palackému nepovolila r. 1842 vydání jeho článku o předchůdcích Husových, takže práce ta vyšla za hranicemi německy pod jménem J. P. Jordana⁴, a konečně na jaké překážky narážely jeho „Dějiny“, zvláště když dospěly k době husitské, o níž první část III. dílu (1378—1419) po průtazích, změnách, vypustkách i přidavcích, znamenitě charakterisujících ducha tehdejší vlády i nevolnost historického studia, vyšla r. 1845⁵: další svazek, obsahující vlastní dobu Žižkovu, vyšel až r. 1851 za jiných poměrů.

Za takových okolností, kdy Hájek, jehož kronika byla r. 1819 ve věrném otisku znovu vydána, byl i po díle Dobnerově od známého odpůrce Palackého J. L. Knolla zván „poctivým dějepiscem“⁶, nebylo ani pomyslení na to, aby se o Žižkovi a husitství veřejně mohly šířit kritičtější názory: slovo Procházkovy o Hájkovi, že Dobner svým rozbořem „lháni učinil konec“ v době husitské, neplatilo přes všechny výhrady Palackého proti tomuto „velikému pásmu lží a klamů chytře ukrytých“. Dílo Pubičkovo zde nemohlo být náhradou: nedovedl-li on podati lepší, kritičtější obraz husitského vývoje, druzí nemohli!

Jedinou velkou položkou, jež inteligenci české již tehdy mohla podati vydatnou korekturu k pojetí dotavadnímu a kde již se ozvala

¹ Literatura česká devatenáctého století III. 2. 432.

² Tamtéž II. 732.

³ Köpl, Palacký und die Censur v „Památníku na oslavu stých narozenin Fr. Palackého“ 653.

⁴ Tamtéž 660 a d.

⁵ Tamtéž 668 a d. Je známo, že v charakteristiku Husovu byla Palackému vnučena slova o tvrdošijnosti a nepoddajné svěhlavosti.

⁶ Kraus III. 61. Zato však Jeník z Bratřic, ovšem zatím jen ve svých sbírkách, napsal o této kronice soud kritičtější: „která, ačkoliv větším dílem samé babské povídačky a nepravdivé básně v sobě obsahuje, předce až podnes od mnoha lidu lehce věřícího s radostí čtena bývá“ (Pr. Sobotka v ČČM. 1880. 283). Později, v letech osmdesátých, napsal V. Beneš-Třebízský o kronice Hájkově, že vedle bible a prorocství sibylinských byla neocenitelnou, ježto jedinou knihou o české slávě, jež lidu zbyla („O české knize a její čtenářích“ v Sebr. spis. XV. 373.)

nefalšovaná mluva pramenů, bylo Palackého vydání „Starých letopisů českých“ z r. 1829, jehož pak v letech čtyřicátých následovaly čtyři svazky „Archivu českého“ s množstvím pramenné látky o době husitské a s lecčims i o Žižkovi. Jinak musilo české čtenářstvo, nenacházejíc, čeho hledalo, v domácí vědě ani v literatuře, hledati náhradu v literatuře německé, ani ne tak v dějepisectví, jako v beletrii. Zde zvláště romány Herlošovy z počátku let čtyřicátých o Husovi a Žižkovi podávaly vlastně zbeletrisanou historii husitskou a přicházely tak vhod českým přáním, majíce u nás přes všechny své chyby a nedostatky nesporný význam buditel- ský. Co chybělo Herlošovi, umělecké posvěcení, měla již díla, jichž též ani ve stručném přehledu o vývoji nového českého vědomí národního a chápání významu Žižkova nelze přejíti, verše Mik. Lenaua a romány G. Sandové i v jejich stopách kráčející básnická díla Moritze Hartmana a Alfr. Meissnera: zde, třebaš ještě na základě starých, nesprávných a předpojatých informací historických, je Žižka již pojat v proud nových myšlenek politických i sociálních jako jejich dávný předchůdce¹. Neušlo to sice pozornosti policie metternichovské, jež na př. jen málo dní po dotištění Meissnerova „Žižky“ r. 1846 zakazovala jeho podloudné dovážení i šíření po Čechách, ovšem marně, ježto jeho odbyt i přes tyto zákazy byl v Čechách skvělý, stejně asi jako v jiných podobných případech².

To byl přípravný úvod k svobodné episodě z r. 1848, jež opět, ještě však mocněji než dotčené podněty z doby napoleonské, uvolnila cestu i kultu husitství a památky Žižkovy zvláště. Jestliže již v letech předcházejících můžeme z toho, že v Liběchově, ve Veithově Slavíně, našel místo i Žižka a že Veith jeho sochu objednal i u Schwantalera, souditi, jak tradice žižkovská se šířila, rok 1848, v tak mnohém připomínající hnutí lidové na počátku války husitské, musil náladě této dodati důrazu, síly i hloubky. Tehdy, r. 1849, mohl se na jevišti objeviti po Husovi z r. 1848 i Tylův „Žižka“ — ovšem již pod pseudonymem V. K. Kopeckého — a ještě r. 1850 bylo nadšení širokých vrstev základem velikého divadelního úspěchu „Žižkovy smrti“ od J. J. Kolára³. Vedle spisů Em. Arnolda „Dějů husitů se zvláštním vzhladem na Jana Žižku“ (1848) i Jindřicha Terebelského „Života Jana Žižky z Trocnova, slovnutného vůdce Tábořských bratří“ (v Olomouci 1850), jímž se i

¹ Sr. Kraus III. 80 a d. i 110 a d. (hlava 16.: „Consuelo“) i nyní článek Jana Krejčího o Žižkovi v německé literatuře ve „Sbornku Žižkově“.

² Sr. Kraus, Meissnerův „Žižka“ v ČČH. 1896. 358 a d.

³ Vedle Krause III. 222 a d. sr. článek K. Engelmüllera, „Žižka na divadle a v hereckých projevech“ ve „Sbornku Žižkově“ 268.

Morava hlásila k účasti na účtě Žižkově, spisů to, jež nebyly-li ještě daleko splněním touhy po vlastním vědeckém vyličení osudů i významu hrdinova, přece byly jejím patrným výrazem — bylo i divadlo, třebaž jen na krátko (hned potom censura svými zákazy vracela se na staré reakční cesty), mohutným agitačním prostředkem pokračujícího kultu Žižkova.

K němu právě v této době se důrazně hlásí před jinými městy venkovskými Tábor, kde historické vzpomínky, znovu se obnovující, byly k tomu podnětem zvláště působivým. Zde kult žižkovský nachází své ohnisko v osobě ve městě velmi populární a v předním představiteli tábořského ruchu obrozenského, v řediteli hlavní školy tamní Ant. Svatoši, jenž, sám horlivý sběratel starožitností, měl též hlavní zásluhu o vznik osady Starého Tábora na místě někdejšího Sezimova Ústí. Jsa velikým ctitelem Žižkovým, uvedl v oběh hole s hlavou svého miláčka, známé „žižkovky“, jež podle jeho návodu vyráběli tábořští soustružníci. Jemu též se přičítá oslavná píseň „Slunce vstává nad Tábořem“, jež se hlavně zpívala při rušných výletech do Pintovky a ke hradu Příběnicím, jejichž byl též Svatoš původcem¹.

Než přechod ode dnů předbřeznových k ústavní svobodě občanské nebyl bez delších zastávek. Vzrušení posledních let čtyřicátých rychle přešlo, podněty jeho však zůstaly a ozvěny jeho dlouho a silně vyznívaly i v dusném zakřiknutí let padesátých, kdy opět vládě vzpomínky na Žižku byly nepřijemným symbolem českého vzdoru, jež podle možnosti stíhala a potlačovala. Pronásledovala svými četníky stejně dýmky s obrazy Husa a Žižky, konfiskující je², a zakazovala hráti dramata o Žižkovi (Kolárova), jako stíhala spisy Havlíčkovy, jež se staly českému lidu v této době „za živa pohřbených“, jak ji nazval Neruda, vzácnou a podnětnou památkou nedávného nadšení, kde čtenáři mezi jiným se

¹ Sr. Jak. Malý, Naše znovuzrození III. (1883) 123—12, J. Šafránek, Tábořské jubileum v Osvětě 1890. 324 i K. Thir, Staré domy a rodiny tábořské II. 711 a 756. U Thira též najdeme obě sloky písně:

„Slunce vstává nad Tábořem,
s lože vstává Žižka lev,
od jednoho Tábořítý
ke druhému zazněl zpěv:
Sláva Tobě, Žižko náš,
sláva Tobě, Žižko náš!

Žižka z vozů stavěl hrady
z nichž na vrahy metal smrt,
kosou oholil jim brady,
kdo se vzpíral, vzal ho chrt.
Sláva Tobě“ atd.

² Sr. případ z okolí Nového Města nad Metují z r. 1859, kdy podkrajský úřad nařizuje odeslání zkonfiskovaných četníky dýmek ve vsi Bukovině a Velhotě (Zvon XXIII. 28).

též dočetli ve spojitosti s polemikou ostře satirického publicisty proti německému názoru, vyhláškujícímu Slovanů jen za básníky a flétisty, jak „bratr Žižka, také takový flétista“, velikou armádu německou zahnal za hranice potmě, když předtím německá kultura plamenem Husovým osvětila naše národní vědomí¹. Proto byl důvodný spěch Palackého, čekajícího návrat staré censury, že hned od konce r. 1849 hleděl především dokončiti dějiny husitské, což se mu podařilo ještě r. 1851². Naproti tomu vládě více vhod než toto první čisté a věrné zrcadlo historické pravdy, podávané na takovém základu pramenném, o jakém se dřívější historiografii husitské ani nesnilo, byl reakční útok na českou reformaci v díle Alex. Helferta³.

Ani Palackého obraz Žižkův není prost všech stop dřívějšího pojetí, protireformačního i osvícenského, jemuž, ať již z náboženského předpojetí nebo z předsudků humanitárně filosofických, byl Žižka vandalským fanatikem, z pobožnosti sice, avšak přece jen fanatikem, s nímž bylo těžko se smířiti. I Palacký, přese všecky světlé stránky, jež v něm nalézá a z nichž podle starých tradic, avšak i dle pravdy, cení nejvýše jeho genia vojenského — vidí v Žižkovi hrozného fanatika, jemuž snášenlivost a shovívavost byly zcela cizí a jenž byl fanatictějším ještě než Táboři sami, jenž „pro zákon boží plenil a vraždil všecky ty, kteří dle něho živi nebyli“⁴. Jeho smrt pokládá za vítanou pro zemi i prospěšnou, „ano zbavila ji bojův ukrutných o věc, která v duchu věku svého neměla dostatečného kořene a základu“⁵. Z toho, že ani nejznamenitější historik český nemohl hned proniknouti k jádru osobnosti Žižkovy, aby ji cenil zcela podle časových okolností, jež byly

¹ Nár. Noviny z 13. prosince 1849, pak v „Duchu Národních Novin“: v Tobolkově vydání „Politických spisů“ II. 840. Žižkou se zabýval již r. 1844 v Moskvě Havlíčkův epigram „Apologie Táboritů“, o němž se Havlíček zmiňuje v listu z 25. května 1844 (Quis, Korrespondence K. Havlíčka 189; epigram sám tamtéž 206 i v „Sebr. spisech“ — u Laichtra. — I. 167—168). Havlíček si předem cenil národní stránky významu Žižkova i husitství, vytýkáje husitům, že svým drobným sektářstvím zmařili jak dobré výsledky svých snah liberálních a svobodomyšlných, tak možnost, že by se byla snad čeština stala spisovným jazykem všech Slovanů (u Tobolky III. 185).

² Sr. Kalouskův nástin životopisu Palackého při I. svazku „Dějin“ (3. vydání, 1876), str. XXXIX.

³ Hus u. Hieronymus 1853; česky: Mistr Jan Hus aneb Počátkové církevního rozdvojení v Čechách, vydáno r. 1857 — také znamená reakce — Maticí českou.

⁴ Dějiny III. 2³. 211 a d. Před tím (tamtéž 202) najdeme zde charakteristiku „désný vojevoda.“ Sr. i obšírnou charakteristiku u Krause III. 180 a d. a článek Bartošův, Žižka v dějepisectví ve „Sborníku Žižkově“ 189 a d.

⁵ Dějiny III. 2³. 222.

rámcem jejího života a jež jsou jediným správným kriteriem — lze posouditi, jak těžko bylo zvládnouti historická předpojetí, nakupená na památku Žižkovu a přesně historicky ji zhodnotiti.

Přes to však příslušné partie „Dějin“ Palackého byly bohatstvím snesené tu látky novým, bezpečnějším již základem nového pojetí, zvláště když značná část těchto pramenů, z nichž zatím bylo možno Palackému samému poměrně jen málo tiskem zpřístupniti, byla o něco později vydána ve sbírce Höflerově. Tato, třeba měla mnohé nedostatky v ediční technice i v připojených úvodech, řadících se k ostatním jeho pracím o historii husitské a stejně naplněných duchem vášnivého protičeského předpojetí — pro další studium husitské byla nezbytným předpokladem; vysvitne to nejlépe z toho, že zde po prvé v úplné formě byla vydána Kronika Vavřince z Březové a s ní i Biskupcova kronika tábořská, program to, který si již o 100 let dříve určitě vytyčil učený benediktin rajhradský Bonav. Pitter, avšak který, přišed příliš záhy před úsvitem, v době protireformační nemohl býti splněn¹. Zpřístupněné prameny, zvláště z postupu kritických studií historických, umožňovaly pak další pokrok vědecký, nedávající se již zdržeti ani ohledem k autoritě rázu Palackého.

Jako dříve lidové mínění nedalo se vázati výhradami osvícenských literátů, když tito psali o Žižkovi, tak ani v případě Palackého nebyl jejich nový, třeba kritičtější ohlas na překážku kultu Žižkovu: více platilo, co nového připojil Palacký k obecně uznávané genialitě Žižkově o jeho upřímném a horlivém demokratismu, o jeho národním, protiněmeckém uvědomění, stoupajícím až k vědomí vzájemnosti slovanské. To byly tóny, jimž přicházela vstříc obecná nálada; kultu Žižkovu musilo býti jen na prospěch, jestliže po obnově ústavních řádů za nových, urputných bojů politických nová česká generace, opírajíc se o velikou autoritu Palackého, viděla, že její bolesti z veliké části byly již i bolestmi Žižkovými: jméno Žižkovo pak nebylo jen velikým nárokem na historickou slávu, nýbrž stalo se opět i heslem v nových zápasech za lepší českou budoucnost. Zase, jako dříve r. 1848, hůl „žičkovka“ byla udavatelem obecné popularity Žižkovy, zvláště v Táboře, takže o Tábořských se zase říkalo, že jsou „Žičkáři“². Ani Čáslav nezůstávala za

¹ J. Hanuš, Počátky kritického dějepytu v Čechách v ČČH. 1909. 288².

² Tentokráte místo zemřelého již Ant. Svatoše († 1850) v Táboře zaujal učitel na nižší realce (od r. 1855) a pak (od r. 1866) na dívčí škole Jan Formánek Činovecký, známý též svými povídkami historickými. Dal vyráběti soustružníkem Pelhřimovským hole s hlavou Žižkovou podle hlavičky ze sbírky Pachtovy, jež nyní je

Táborem, jak lze souditi ze vzpomínek starších pamětníků, vyvolaných nálezem ostatků čáslavských. Ukazoval se tu v kostele sv. Petra a Pavla hřeb s kouskem železného řetízku, na němž prý kdysi visel talíř Žižkův, známý ze staršího podání historického, i zbytky maleb nástropních pod novou omítkou. A opět se vracely staré rodinné tradice o ukrytých ostatcích Žižkových¹.

V jakém ovzduší rostla tehdy mládež, dobře ukazuje příklad ze Slánska, Václava Beneše-Třebízského. Je to kruh typických písmáků, zde ovšem katolických, jenž se shromažďuje na večerní besedy v malém domku na návsi třebízské a jehož hovory a rozumování určují směr jeho mládí, takže když mladý student přijde na podzim 1866 do Prahy, při pohledu na věže malostranské připadají mu Jablonského „Tři doby země české“ a příští historický povídkář hned vzpomíná, že věže ty jsou svědky slavných činů Žižky i Poděbrada². Z těchto životních dojmů, v nichž k původnímu historickému elegismu lidovému, s teskností vzpomínajícimu zašlé a nenávratné slávy, přistupovaly záhy literární vlivy romantické, libující si v podobných náladách, avšak nepropracováající se ještě z mlhavých svých představ o husitské minulosti k přesnějšimu jejímu pochopení a proniknutí a spokojující se zevní, malebnou dobrodružností — pak vzniká jeho dramatický konflikt studenta, prodchnutého láskou k národní minulosti, s německým profesorem, jenž zcela v duchu tehdejší nálady pražského Německva, s dostatek vyznačené jmény prof. Const. Höflera i L. Schlesingera i povahou časopisu spolku pro dějiny Němců v Čechách — bylo to r. 1869, rok po slavné polemice Palackého s Höflerem — ne bez posměšku „láme slavná bohatýrská česká jména“³. Tato školská srážka, kde uražený český septimán vykládá místo německého profesora českou historii, je dobově velmi charakteristická, třebaš ojedinělá, ač k takovému, avšak tišším neshodám mínění docházelo ve škole tehdejší velmi často. Typičtějším již je, najdeme-li mezi mladistvými verši Benešovými také „Táborskou“, kde jde

v Nár. museu pražském a byla nepochybně součástí městského erbu tábořského z druhého desetiletí století 16. (sr. o ní výše str. 71). O Činoveském i o názvu „Žižkářů“ sr. J. Šafránek, Tábořské jubileum v Osvětě 1920. 324.

¹ „Pozůstatky Jana Ž. z Trocn.“ 7 a d. Jak osoby Žižkovy jako představitele mužné charakternosti užívala i současná karikatura, svědčí též dva obrázky v „Obrazech života“ 1859. 160.

² Ze zápisek jeho v životopise Braunově v Sebr. sp. XV. 433. O písmáčích tamtéž 408, 416—419.

³ Sebr. sp. XV. 444—445: šlo tu o Přemysla Otakara II., Karla IV., avšak též o vítězství tábořská.

hlavně o pomstu za smrt Mistra Jana, zcela ve smyslu, jak byla dlouho pojímána i historická úloha Žižkova, i báseň „Žal sirotka u Lipan“¹. Pozdější povídkář sice nesplnil všechny naděje, jež by se mohly s těmito předzvěstmi spojit, postavení katolického kněze zúžovalo přece jen jeho další program, avšak i později klecanský kaplan zůstal věren své účtě k Žižkovi: na zdi ve farské zahrádce nakreslil Žižku a ze tří dramat historických, jež měl před smrtí stále ještě na mysli, jedno prý se týkalo válek husitských a druhé krále Jiřího². Ovšem nebyl by i zde rušně zasáhl dotčený již moment osobní, povolání kněžské? Jak však i v kaplanské klerice se udržoval duch, příbuzný oněm písmákům třebízským, kteří i při katolickém smýšlení si uchovali nezmarou účtu k předkům tábořským, svědčí výrok Benešův, obdobný vzpomenutému již výroku Pelcelovu³: „Je a bude věčně věkův zřejmo, že v naší zemi popel Táborů... je popel bratří kalicha semenem české síly a vytrvalosti neoblomné“⁴.

Případ Benešův osvětluje náladu, z níž v letech šedesátých za boje státoprávního rostly pověstné tábory lidové, jež opět tak živě připomínají shromáždění „na horách“ z r. 1419 a 1420, ovšem zaměňvše náboženství politikou. S kultem Žižkovým přímo souvisely tím, že leckteré z nich byly přes zákazy vládní pořádány na místech, tradičně spojených s jeho památkou; tak byl 28. června 1868 tábor na Blaníku, 5. července na Kaňkovských vrších u Kutné Hory, 12. července na „Žižkově poli“ u Přibyslavě, v srpnu u Lipan, 28. září na Žižkově i na Orebě (u Třeběchovic)⁵. To i konání téhož roku pouti do Kostnice spolu s velikými slavnostmi roku následujícího (1869) na počtu 500. výročí narozenin Husových⁶ ukazuje, jak těsně souvisely tehdejší politické zápasy s reformačními vzpomínkami a jak tyto byly zároveň heslem, v jehož jménu nové boje byly probíjovávány a jež u českého episkopátu vzbuzovalo trapné obavy. I zevně bylo to vyznačováno, jestliže na př. na „poli Žižkově“ při táboru místo smrti jeho bylo označeno praporem v národních barvách a s kalichem⁷, třebaž otázka náboženská jinak při tom

¹ Tamtéž 455 a 459—460.

² Tamtéž 541 a 525.

³ Sr. výše 114.

⁴ Sebr. sp. XV. 504 (autor sám slova vyznačená podškrtnl).

⁵ Sr. Vančurův výčet v Denisových „Čechách po Bílé hoře“ II. 477¹.

⁶ Sr. tamtéž. Ozvaly se však i při tom hned stranické rozpory, když ze strany staročeské se staly pokusy o revidi procesu Husova, čemuž „Národní listy“ odpřály.

⁷ J. Arbes, Pláč koruny české I. 2 193—194.

neměla účasti. Žižkovi se při tom dostávalo místa jako obháječi české svobody a zvláště české národnosti, stejně jako Husa tu bylo vzpomínáno jako hlasatele svobody duševní. Tato zdůrazňovaná idealisace byla protestem proti reakčním pokusům, vládním i německým, o překrucování české historie husitské, jež tu byla cítěna jako nejdražší české dědictví.

I umění stálo tehdy ochotně a oddaně ve službě těchto snah, ne-li ještě opravdovými uměleckými činy, vybavujícími se již z romantických pís, tedy přece s pronikavou účinností na širší vrstvy lidové, v nichž touto formou byli českým zájmům získáváni noví stoupenci a obháječi, a mezi jeho projevy na prvním místě sluší vytknouti slavnostní akademii, pořádanou v Novoměstském divadle od „Umělecké Besedy“, při níž podle náčrtku Petra Maixnera byl představen i „Husitský tábor před bojem“ a při níž při obraze „Jiří Poděbradský co nově zvolený král český pozdraven v Týnském chrámu Rokycanou“ za režie Fr. Kolára jako hudebního doprovodu bylo užito nedávno před tím (1868) zkomponované „Slavnostní přede hry“ Smetanovy¹.

V těchto mnohatisícových manifestacích vedle Čech stála i Morava, jak pořádáním vlastních táborů, tak účastí na táborech českých v krajích sobě blízkých, zase jako v době husitské: ovšem větší souvislosti s reformací, se Žižkou, zdá se, tu ještě nebylo, neboť na to nebyl obrozenský vývoj Moravy ještě dost pokročilý a také nebylo tu tolik místních tradic, se Žižkou souvisících². Na Moravě právě, tuším, pro její volnějši tempo vývojové mohlo dojíti 29. srpna 1869 u Slavíkovíc, na místě tradičně spojeném s jménem císaře Josefa II., i k pokusu opačnému, k protide-monstraci, inspirované z kruhů úředních.

Než i jinak, nežli při táborech, se jméno Žižkovo ocitalo v tehdejších sporech české veřejnosti s kruhy vládními, nejen praxí konfiskační, které již samo jméno husitského vůdce bylo prudkým draždídem³, nýbrž i zakazo-

¹ Sr. reprodukcí náčrtku Maixnerova v Hálkových „Květech“ 1869. 181, kde s reminiscencemi husitskými se setkáme častěji a kde zvláště K. Svoboda se zabýval motivy žižkovskými (sr. jeho kresby „Jan Žižka“ i „Žižka před Prahou, chtěje ji vyvrátiti z kořene“ zde 1869. 269 a 1870. 261), i článek Vl. Helferta, „Boží bojovníci v české hudbě 19. stol.“ ve „Sborníku Žižkově“ 275 a d.

² Denis-Vančura II. 477¹: r. 1868 byly tábory na huliných trávnících u Kroměříže, na Hukvaldě — zde při hradě někdy Čapka ze Sán, se mohla ozvati husitská tradice — r. 1869 na Kopečku u Olomouce, zase u Kroměříže a u Brna. — Do Čech přijelo r. 1868 na 30 vozů moravských, z Křižanova a odjinud, k Přibyslavi (Arbes I² 193).

³ Sr. konfiskace časopisu „Žižky“ z r. 1870 (u Arbesa II. 217).

váním všeho, co sloužilo k podpoře sbírek na pomníky Žižkovy: ty se již tehdy staly příznačnými znaky české nálady opoziční¹, projevující se opět jako na konci let čtyřicátých i satirickými písničkami, kde při srovnávání se Žižkou jako s velikým vzorem českého vzdoru nechybělo řízných šlehů ani na Čechy samy². Prvním pomníkem, o nějž šlo, byl pomník u Příbyslavě. Zde již r. 1862 dostavily se k tomu první podněty při srpnových slavnostech Havlíčkových v Borové přáním některých účastníků jejich, jako Dr. Julia Grégra, knížete Rudolfa Taxise, J. R. Vilímka a Em. Tonnera, zajistiti pro budoucnost „Žižkův plácek“. Již 9. července 1863 Dr. Grégr koupil od Víta Kárníka část pozemku a daroval ji pražskému „Sokolu“, při čemž hned bylo vyhrazeno právo ohraditi zakoupené místo a po případě na něm postaviti pomník. Propagátorem myšlenky pomníku se stal Jan Otto, pozdější nakladatel, a k jeho návrhu došlo

¹ 22. října 1870 hejtmánství zakázalo besedu zpěváckého spolku Šareckého „Boleslav“ ve prospěch pomníku Žižkova (Arbes II. 229).

² Sr. rozšířenou písničku „Hosanna, bratří rodáci“, jejíž text mně sdělil prof. V. Novotný a v níž najdeme i vztah k dříve již, u Havlíčka vzpomenutému pojetí Čechů jako „flétistů“ (sr. výše str. 124):

„Už nejsme více nuzáci,
už nejsme muzikanti.
Teď trefili nám na jméno
a znají naše plemeno:
[Jsme prý teď rebellanti].“

Na českou stranu padal šleh právě ve jménu Žižkově:

„Kdyby tak tatík Žižka vstal,
ten by se asi zachechtal:
Vy čeští švingulanti!
Pod lebkou máte rampouchy,
v rukou plácačky na mouchy,
[a to jste rebellanti!].“

Žižky, jehož jméno se v jiné písničce („Dokud byly staré dvacetníky . . .“) spojuje se jménem Husovým a Havlíčkovým, se tu týká i srovnání s válkou z r. 1866:

„Dokud tatík Žižka s námi bojoval,
nad nepřáteli vždy vítězil.
Tehle Benedek,
to byl náký rek!
U Králové Hradce, u Sádové
bojovali za nás šorfšicové.
Dokud my jsme byli lupiči a žháři,
svět se na nás díval s jinou tváří!
Teď jsme žebráci,
to se vyplácí!“

29. května 1869 v Praze k ustavení výboru za tím účelem. Veřejné přednášky o době husitské pomáhaly šířiti i upevňovati tuto náladu, různými zábavami, divadelními představeními a slavnostmi byly potřebné peníze sháněny: poprosí Žižkovo od F. J. Heidelbergera, prodávané ve prospěch fondu, stalo se typickou ozdobou mnoha veřejných místností. Konečně 20. září 1874 byla slavnost odhalení pomníku, ozdobeného navrechu kalichem, s nápisy 20 míst, významných pro historii Žižkova, za obrovské účasti, při čemž dr. Eduard Grégr byl řečníkem¹.

Již rok před tím, na počátku září 1873 byl zřízen Žižkovi pomník bratři Jiříčků u sv. Gotharda u Hořic, načež 26. srpna 1877 byl odhalen kovový pomník Myslbekův v Táboře, jenž však brzo potom hrozil shroucením, takže musil býti, jsa z části již značně porouchán, odstraněn: část zachovaná je nyní v tábořské radnici; na jeho místě 26. října 1884 odhalen nový, pískovcový pomník Jos. Strachovského². Myslbek vytvořil též pomník v Čáslavi, odhalený 26. července 1880³. Kromě toho později byl Žižkovi zřízen pomník v Hradecku na „Žižkově stole“ u Rosnic⁴. Také v Borovanech mají od r. 1892 pomník Žižkův⁵.

V této řadě pomníků, jejichž zřízení se opět neobešlo bez různých šikan úředních, třebaš úřady k slavnostem s tím spojených se neodvázily odepríti svolení⁶, nemohlo chyběti rodiště Žižkovo. Zde již r. 1867 za bouřlivé nepohody se kaplička sesula, načež většinu zdíva si obyvatelé okolních vsí rozvezli, takže na místě narození Žižkova zůstala

¹ Sr. slavnostní list „Žižkov“ (1888) 4 a d. i. Jak. Malý, Naše znovuzrození IV. 71 i 150. Účastníků bylo na 30.000. Ostatní literaturu o pomnících Žižkových podává Zíbrtova „Bibliografie“ III. 43—44.

² „Žižkov“ (1888) 7 a d. Provolání purkmistra tábořského Morice Schöna ke sbírkám ze 7. října 1871 je otisčeno v Barákové „Svobodě“ V. (1871) 503. O Hořicích sr. i Malý IV. 140 a Sedláček, Hrady V. 130. Na kopci Mohylku, na svahu „Hořelidu“ (sr. výše str. 110) dal soukromník Jos. Šťastný navéztí mohylu, na ni postaviti husitský vůz se lvem: veršovaný nápis praví, že nikde v dějinách není druhého příkladu takové statečnosti, jako byla husitská a Žižkova, provázená vždy slávou, až zanikla u Lipan v krvavém mraku (Čechy XIV. 137). Kromě toho v Hořicích samých, v sadech Smetanových podle návrhu prof. Suchomela sochaři Vejsa a Hála vytesali „Husitskou stráž“.

³ „Žižkov“ 10 a d.

⁴ Tamtéž 12.

⁵ Sr. J. Petřík, Přehled dějin Trocnova 36 i Čapek, Trocnov 39.

⁶ Leckde ovšem došlo i k zákazům, jako při odhalení pomníku Palackého v Chropíně. Tam však kde bylo povolení dáno, přece nevěle úřední se projevovala alespoň dodatečným vyšetřováním pro domnělé nepřístojnosti (sr. Jak. Malý, Naše znovuzrození IV. 187).

jen hromádka rumu. Socha Jana Křtitele byla odtud přenesena do blízkého dvorce a později do kostela borovanského. Myšlenky postavit v Trocnově pomník Žižkův se pak ujal zpěvácký spolek „Trocnov“ v Borovanech, než k jejímu splnění dlouho nedošlo. Až r. 1893, při sokolském slotu v Budějovicích, byl zde postaven malý žulový jehlan, avšak ten hned v noci potom byl neznámým, ač tušeným nenávislníkem shozen do nedalekého rybníčka¹. Když r. 1899 byl trocnovský dvůr zrušen a pole i luka oseta smrky, znovu ožil plán pomníku. Tentokráte, ne však hned, nýbrž až r. 1908, dal jej zříditi kníže Adolf Schwarzenberg z balvanů, přivezených z blízkého pastviště u Strážkovic². Než vedle těchto výrazů úcty k Žižkovi³ toužilo se i po novém

¹ O podobné srážce přízně i odporu slyšíme z Čáslavě. Zde nálada, jež vedla zde i jinde ke zřizování pomníků Žižkových, jevila se nejen oživeným zájmem o místní tradice o Žižkovi a zvláště o jeho tajemné pohřbení, nýbrž i snahou při různých příležitostech zjistiti úkryt jeho ostatků (stejně r. 1875 při předlažďování kostela, kdy se ostatky hledaly u oltáře sv. Tekly, jako znovu r. 1880, kdy se kopalo při prvním pilíři v levé lodi). Proti tomu ozvala se reakce tím, že děkan Nozička nejen dal v kostele na místo, kde býval dotčený hřeb s částí řetězu, jistě ne bez úmyslu, pamětní desku krajskému hejtmanu baronu Voithovi, nýbrž že zde dal r. 1881 odsekati i prosvítající omítkou zbytky starých fresek („Pozůstatky Jana Žižky z Trocn.“ 7—8). — P. E. d. Šimek, odborný učitel v Plzni, jemuž děkuji za sdělení některých podrobností, míní, že r. 1867 ke zkázce kapličky přispěla i nepřítel lidská, drážďená dotčenou již tajnou přeměnou slov „zlé paměti“ v opak: „slavné paměti“; ovšem on klade onu změnu nadpisu k r. 1866, kdežto víme, že změna byla již o několik let starší. — Čapek 39 původce onoho odstranění pamětního kamene přímo jmenuje. Kámen ten byl pak v rybníku „Žižkovci“ nalezen a je nyní zasazen po straně pomníku: je to jen polovina kamene většího, starého to prý prahu z dvorce trocnovského, jehož druhá půle byla r. 1868 vložena do základů pražského Národního divadla.

² Podrobnosti o Trocnově sr. u Petříka 38 a d., u Čapka 38 a d. a nejnověji v článku archiváře Fr. Mareše („Rodiště Žižkovo“) ve zvláštním Žižkově čísle „Samostatnosti“ (1924, č. 32 ze 4. září), kde se vysvětluje stanovisko knížete Schwarzenberga i jeho úředníků k místu narození Žižkova, stanovisko, jak vidíme, nikoli nepřiznivé; že by v kapli byla i soška Žižkova, kterou pak děti rozbily, není prý správné. Sr. i výše str. 20¹. V Žižkově stanovy spolku ke zřízení pomníku Žižkova na vrchu Žižkově byly potvrzeny 20. dubna 1882 a roku příštího dokonce bylo schváleno, aby spolek mohl i jinde zřizovati své odbory (sr. slavn. list „Žižkov“ z r. 1884, str. 13).

³ Odraz toho nacházíme i v tom, že do základů Národního divadla byl vložen i balvan z vrchu Žižkova (Denis-Vančura, Čechy po Bílé hoře II. 478); sr. i výše pozn. 1. Bylo též pochopitelné, že výbor „Včely Čáslavské“ 14. června 1901 žádal městskou radu o řádné prozkoumání farního kostela: jestliže se tu r. 1810 našly dvě monstrance, „snad“ se tu najde i skrytý hrob Žižkův. Horší však bylo, že o něco později k těmto oprávněným žádostem čáslavských ctitelů Žižkových se připojil naivní podvrh, prokázáný V. Nováčkem („Předehra k nálezu Čáslavskému“ ve

literárním vystižení jeho osobnosti, neboť se cítilo, že nestačí příslušná partie v Palackého „Dějínách“ ani její různé ohlasy, z nichž zvláště zaslouží zmínky věly spisek J. J. Kořána, transponující výsledky odborného badání ve formu populární apologie, nikoli však bez některých charakteristických úprav, více vyhovujících obecné náladě čtenářstva, zvláště v příčině ukrutnosti, vytykané tak často Žižkovi i Táborům¹. Toto přání výrazně již r. 1871 vyslovil v Kuklenách dr. Z. Plakvic vypsáním ceny 1000 zl., veliké v tehdejších našich poměrech, na životopis Žižkův², o níž však potom není dalších zpráv. Než k dílu takovému nedošlo ještě tehdy, kdy vhodné časové náladě státoprávní vycházelo vstřícné znamenité Kalouskovo „České státní právo“ (1871), nýbrž o několik let později, až uklidnilo se vlnobití boje státoprávního, jemuž jméno Žižkovo přese všecku úctu k němu bylo přece jen pouhým pomocným heslem. Bylo to již po smrti Palackého a autorem spisu, jenž teprve první vlastně po staletích byl práv historickému významu Žižkovu, byl druhý veliký historik český vedle Palackého, V. V. Tomek.

Dospěv ve svém velikém dílu o historii hlavního města k době husitské, uznal za nutné věnovati Žižkovi ještě zvláštní monografii, kde by se šířeji mohl zabývati životními osudy husitského hrdiny, vábíceho jeho zájem nejen místem, jež mu připadlo v historii národní, nýbrž i souvislostí s jeho rodným městem, s Hradcem Králové, a zvláště jeho povahou, již byl nový jeho historik sám tak blizek. Historický realismus, hledící ve všem jen ke skutečné podstatě a nevnášejíci v minulost hledisek přítomnosti, umožnil teprve Tomkovi, aby, pokud to dovolovaly jen zlomkovitě zachované prameny, třebaš zatím novými objevy podstatně obohacené, z nichž však ani nejmenších podrobností nebylo opomíjeno, nakreslil ve svém spise „Jan Žižka“ (1879) obraz osobnosti Žižkovy i jeho osudů životních tak, že odpovídal historické skutečnosti. Při tom vystoupily podle pravdy i některé jeho rysy zcela

Zvonu 1911. 301); při tom Nováček vytkl, že domnělý makulár Albrechta Robnhapa ze Suché se zmínkou o tajném hrobě Žižkově již z r. 1629 není bez souvislosti s „famosním“ nápisem, nalezeným r. 1910 po objevení ostatků čáslavských, jimž měl býti nález ostatků stejně potvrzen, jako byl oním makulářem připravován. Pochybnosti, jež za těchto nepřítomných zkušeností nahradily původní radostnou náladu, našly svůj krajní výraz u Krause, Husitství v liter. III. 295, přímo mluvícím o „neslavném pohřbu čáslavské slávy“ a o zničení legendy o převezení kostí Žižkových z Hradce Králové.

¹ „Žižka. Obraz historický z doby husitské“ v Matici lidu 1867 a 1868.

² Květy VI. (1871) 55; dr. Plakvic určil i 1000 zl. na uměleckou výpravu.

nově. Vidělo se, že tento představitel české síly i vzdoru uznával meze, jichž nepřekračoval, že nelze ho ztotožňovati s krajním radikalismem tábořským a že on v lecčems zůstal rozhodně a tvrdě státi na staré, tradiční půdě, nenechávaje se strhnouti k revolučnímu stanovisku ve všem a všudy. A právě tento druh konservatismu, nevylučující však v případech, kde šlo o vlastní přesvědčení Žižkovo, jež se tu šťastně shodovalo s hlavními požadavky husitskými, ani neochvějně pevnosti a důslednosti, mužně jdoucí za svým cílem — byl osobním poutem, jež nového historika spínalo s jeho hrdinou a jež ho k němu naplňovalo hlubokým obdivem i láskou, vyzářující i z jeho suchého, vždy přísně věčeného způsobu líčení, kladoucího ve svou mosaiku kamének vedle kaménku a omezující osobní výraz na nejmenší míru. Tak konečně dostala česká veřejnost realistický obraz národního hrdiny, netrpící nikterak přísným ohledem k historické skutečnosti, naopak dodávající osobnosti Žižkově pravého pozadí i lidského prohloubení: ta takto teprve vynikla ve své prosté a přece úchvatné velikosti, zvláště, když Tomek zanedlouho v Hugovi Tomanovi našel stejně pozorného i láskyplného, třebaš ne vždy stejnou míru kritičnosti zachovávajícího pokračovatele, jenž hleděl, pokud bylo možno, jednotlivé stránky zjevu Žižkova ještě více objasnit a zkonkretnit, zvláště prohlubuje poznání a pochopení jeho vojenské geniality.

Tento významný počín vědy historické nemohl zůstat bez ohlasu v umění a beletrii, kde současně se objevovaly a vítězně pronikaly obdobné tendence a kde v duchu ušlechtilého realismu, nezůstávajícího lpěti na povrchu, nýbrž pronikajícího ke kořenům povahy národní, vznikala díla, jež jsou základy našeho nového umění, opravdově i vědomě národního. I zde se představa Žižky stejně jako husitství vůbec nově vytvářela, jdouc ve stopách přesnějšího poznání historického, avšak nemusející se, jako ve vědě historické, omezovati jen na kritickou syntesu zjištěných dat, nýbrž uměleckou intuicí pronikající za ně a je doplňující v živoucí obraz zapadlé a zde ve vší svěžesti a síle znovu-vzkříšené minulosti. Snahy tyto sice nebyly bez významných předehůdců, z nichž třeba tu vytknouti zvláště Jos. Manesa, jehož obrazy „Narození Žižkovo“ a „Smrt Žižkova“ z německých „Erinnerungen“ již na konci let padesátých jako znamenité úryvky hrdinského eposu husitského nabyly v české veřejnosti široké známosti i obliby, a K. Svobodu, avšak teprve od let sedmdesátých a osmdesátých staly se uvědomělým programem uměleckým, za nímž nezůstávaly ani tvárné schopnosti jeho zastánců a představitelů.

Bedřich Smetana již v letech sedmdesátých, ještě beze vší souvislosti s „Žižkou“ Tomkovým, v „Libuši“ (1872) i v posledních číslech „Mé vlasti“, v „Táboru“ (1878) a v „Blaniku“ (1879), ideu husitskou pojal s intuitivní hloubkou posvěceného genia národního, čerpajícího ze samých zdrojů národního bytu, nejen jako slavnou minulost, nýbrž zároveň i jako stále životný člunek české přítomnosti i budoucnosti i záruku nezníčitelné existence národní¹. Česká síla, vytrvalost i neústupnost, jevící se nejen na poli válečném, nýbrž i mravně, je tu představena způsobem jedinečným. Lidová tradice blanická, nikoli v pozdější formě svatováclavské, nýbrž v původní formě tábořské, k níž se Smetana geniálním vcítěním dobyt dříve, nežli se to podařilo badání vědeckému, tu dosahuje svého uměleckého vyvrcholení, a tak se dostává umělecké spravedlnosti i velikému vůdci tábořskému a národnímu, třebaš se tu přímo, stejně jako v tradici lidové, přímo nejmenuje: avšak je to jeho duch, jenž tu hrdou, sebevědomou silou, důvěřující v budoucnost, vane dílem Smetanovým.

Jestliže u Smetany je hudebně vystižena myšlenka, již Žižka sloužil, u Jos. Myslbeka zcela ve shodě s povahou umění, jehož u nás byl a stále zůstává hlavním představitelem, vystupuje před námi ve vší konkrétnosti zachycená postava Žižkova, tak, jak k jejímu vyjádření po několika dřívějších pokusech mistr dospěl v pomníku čáslavském: v něm, stejně jako v pozdějším jeho díle, ve sv. Václavu, třebaš způsobem rozdílným, harmonujícím s povahou příslušné osobnosti, je majestátně ztělesněna klidná síla, neukvapující se, avšak v pevné, jasné důvěře v sebe i v pomoc boží hledící vpřed, jako výrazný symbol i vzor národního celku, jemuž světec i boží bojovník náleželi. Zde umělec svou intuicí současně s historickým badáním zjednal hrdinovi, až dotud oblitému příšerným svitem fanatického ukrutenství, spravedlnost, vraceje mu lidskou jeho podstatu ve vší jeho prosté mohutnosti statečného vůdce národa.

A tento monumentální rys klidné síly je vlastní i představě Žižky, jakou ve svých uměleckých výtvorech vyslovili i druzí přední členové generace Myslbekovy, kteří především svým současníkům i pokolením mladším určili zorný úhel, jak se dívati na Žižku i jeho dobu, Al. Jirásek a Mik. Aleš. V jejich pracích teprve český národ dostal výstižný obraz Žižkův, obraz člověka-hrdiny. Nebyl to již hrozný, krvavý

¹ Sr. člunek Vl. Helferta, „Boží bojovníci“ v české hudbě 19. století ve „Sborníku Žižkově“ 285.

stín, nýbrž jeden z největších zjevů české historie, muž při vši prostotě geniální, uslechtilý přes všechny krutosti, jež byly s jeho jménem spojovány, ale jež, pokud právem jsou s ním uváděny v souvislost, sluší vykládati ani ne tak jeho vlastní osobností, jako spíše povahou jeho doby: je to muž, v němž člověk, politik a státník nezařadává vojevůdci a jenž zaslouží, aby bylo nejen jeho památky stále vzpomínáno s vděčností a láskou, nýbrž aby byl i budoucnosti důstojným vzorem a aby jeho hlavní směrnice zůstaly vůdčími i dalším českým pokolením.

S oběma těmito velikými tradicionalisty, kteří ve svém díle obsáhli se stejně láskyplnou pozorností jako s uměleckou tvůrčí silou celý rozsah našeho bytu národního v minulosti, nacházejíce tu složky, stejně hodnotné pro českou minulost jako pro českou budoucnost — souvisí právě v této příčině, třebaž se to nezdá na první pohled patrné, podnětná činnost Masarykova, zjišťující jinou cestou a jiným způsobem, že doba husitská s velikými svými tradicemi je vlastní půdou, k níž třeba se vrátiti a s níž třeba, byť ne se zaslepenou mechaničností, nýbrž s kritickým uvědomením, vstoupiti v intimní svazky rodičů a dětí: zde, byť i se tak dříve, v době obrozenské, nestalo tou měrou, jak se někdy tvrdívá, třeba znovu návazati staré, katastrofálními bouřemi přetřhané tradice a odtud třeba vyjíti i po našem osvobození, za lepších existenčních podmínek, při určování dalšího programu národního, kdy není již rušivých snah se strany vládní, jež do nedávna, třebaž již ne ve formách tak křiklavých jako v dobách dřívějších, ve škole, v úřadech i ve veřejnosti svým tlakem působily směrem právě opačným, správně tušíce velikost nebezpečí, plynoucího z opravdového navázání na naše tradice reformační.

Máme-li však býti právi všemu tomu, co zároveň úspěšně působilo na naše sblížení s dobou husitskou v duchu i v pravdě, třeba s oběma dotčenými již jmény, Jiráskovým a Alšovým, jež pro českou veřejnost v posledních desetiletích značila výrazné umělecké zkonkretnění nových výsledků badání historického, na prvním místě badání Tomkova, spojití hned jméno třetí, jméno Eduarda Vojana, jež je na jevišti rovnocenným vtělením jejich líčení slepého hrdiny, přibližující postavu jeho nejpůsobivějším způsobem svému posluchačstvu. Ve své hluboké prostotě realistické životnosti, střežící se všeho umělkování a hledící se ve všem přimknouti k historické skutečnosti, jak ji na základě odborného studia historického se střídoum zdrželivostí domyslnila a doplnila krásná literatura i umění výtvarné ve svých nejlepších zástupcích, stala se interpretace Vojanova dokonalým vystižením soudobé

představy Žižkovy a tak i hlavním činitelem prohlubujícího se kultu žižkovského.

Nechybělo sice a dosud nechybí hlasů nejen jednotlivců, nýbrž celých skupin, jež, vedeny jsouce předsudkem, ať konfesijním, stavovským nebo národnostním, proti české reformaci vůbec, důsledně se držely i drží starých, nepřítzvných tradic i o hlavním jejím vojenském a politickém representantovi, nemohouce ovšem již jich obnovovati ve vši jejich příkrostiti a nuceny jsouce různými ohledy k zmírnění tónu: krajní jejich formulací, plně hýřící ještě starým zaujetím, byl onen, českou veřejnost r. 1889 tak pobouřivší výrok magnátský o bandě lupičů a žhářů, tím charakterističtější, že vyšel z vrstev, nakloněných českým snahám politickým. Přes to však kult žižkovský nezůstal bez vítězných účinků moderní vědy a umění: jejich úsilí, dospěti k obrazu Žižkovu, jenž by již nebyl násilným znetvořováním historické skutečnosti a jenž by byl v souladu se zachovanými prameny, kriticky zjištěnými a očištěnými, v širší českou veřejnost pronikalo nejen působením vlastních výtvorů rozmanitých jejich zástupců, mistrů-tvůrců i jejich žáků a následníků, nýbrž i ve formě drobné mince školských výkladů, veřejných přednášek i novinářských článků. Záhy se jevil očistný i podnětný vliv nové představy Žižkovy, neomezující se jen na sféru lepšího poznání a chápání minulosti, nýbrž zasahující i v praktickou oblast životní. Jak opravdu program Žižkův, nikoli ve svých konkrétních podrobnostech, určených časem a s časem i pomíjejících, nýbrž ve svém duchu, ve svých vůdčích myšlenkách, se stává živoucím dědictvím obrozených Čech, vracejících se k starým, i pod spoustou trosek a rumu stále živým pramenům, ukazují ani ne tak výroční červencové oslavy reformační, jako veliký čin nového politického osvobození: toto, jak v hnutí domácím za války světové, tak v legiích, vyrostlo z intenzivního soucítění s ideály reformačními, duchu času přizpůsobenými, a ukázalo, jak tradicionalistický program, hlásaný stejně našimi předními beletristy a umělci, jako učenci, historiky i filosofy, a opírající se z doby husitské zvláště též o jméno Žižkovo, má svou oprávněnost a životní sílu.

Jako jindy, i za nedávných nebezpečí války světové, ožíval Žižka v paměti lidové jako nezapomenutelný vzor české síly a statečnosti a byl znovu spolubojovníkem za dosažení národních ideálů. Nová historická kritika neubrala velikosti jeho zjevu, naopak upevnila ji a prohloubila. Mlhy, nakupené mezi ním a pozdními pokoleními nepochopením i vědomou nepřítzvní dob, zřídly a postava jeho ční z dálek století jako obrovský milník na cestě českých osudů národních. Jestliže se i nám

v dálce ztrácejí podrobnosti, přece nám i všem budoucím zůstává a zůstane již patrným hlavní výraz slepého hrdiny, jeho prosté, mohutné gesto, dovolující vytušiti osobnost, jež se jím vyjadřovala. Zdravý, střízlivý a kritický tradicionalismus má v této silné, žulové postavě jeden ze svých hlavních základů, jehož pevnost neselže, neselhou-li ve své uctivé a vděčné paměti velikých tradic doby husitské ani příští česká pokolení.

Doplňky.

Dodatečně byl jsem upozorněn od p. prof. V. Novotného, že ve „Farragines poematum“ II. (1561) 253 a d. básník Vít Orcinus v básni o rodu Smiřických má též zmínku o „trocnovském hrdinovi“, zase obdivující jeho nepřemožitelnost:

„Quid tibi Zizeonis referam viresque virosque,
quos non ille suis populos devicerat armis?“

Ani sousedni Germanie, stejně jako císař Zikmund, neužila pokoje,

„sed sensit vires Ziseonis et arma tremenda
sic, ut sit multis opibus privata superbis.“

Dále pak (256) praví se o bratřích Smiřických Jaroslavovi, Albrechtovi a Jindřichovi, že

„procedunt animis una cum sanguine iuncti.
Nam tam concordem dicuntur ducere vitam,
quam cum Pyrithoo vixit Troezenius heros.“

Také p. ředitel L. Domečka v Hradei Králové mně podává doplněk o Králové Dvoru. Zde prý Žižka tábořil (1421) na východ od města na hoře, jež se proto nazývá Žižkovou hůrou. Na paměť, že se mu Dvůr vzdal a že se Dvorskí tehdy zbavili německých měšťanů, postavili pak na ní Dvorskí sloup s kalichem na trojhranném kamenném podstavci. Sloup byl prý asi po Bílé hoře zničen, ale podstavec se zachoval: bude tu postavena Žižkova mohyla.

